

cselekvő ember is jelentős szerepet játszik a valóság alakításában.

Ramon I. Sender egy aragoniai hegyi faluban, Alcala de Cinsa-ban született. Tizenöt éves korában elhagyta szüleit, saját erejéből tanult és résztvett a madridi diákok mozgalmában. Mint író először az 1921-es marokkói hadjárat után jelentkezett. Az arabok 1921 júliusában döntő csapást mértek Silvestre tábornok seregére. Sender *A mágnes* című regényében ennek a 200 ezer főnyi spanyol seregnek szenvedéseit és pusztulását írta meg. A hazafias jelszavakból való kiábrándulásnak, a gyarmati politika leleplezésének, de ugyanakkor a változtató tett tagadásának s a teljes reményvesztettségnek kifejezése ez a regény, melynek hőse, Viance hazájába visszakerülve nem talál más kiutat, mint az öngyilkosságot. Ebből a nihilizmusból Sender az anarcho-szindikalista mozgalmon keresztül jut el mai optimista aktivizmusáig. Második nagy regénye *A hét veres vasárnap* (1932) már az anarcho-szindikalizmussal való leszámolás. Nagy madridi népmozgalmak freskója ez a könyv s a spanyolországi politikai pártok harcát mutatja be. Tömegek élnek, küzdenek, éheznek, kemény, önfeláldozó jellemekek jelennek meg benne. Sender mesterial, romantikus szingazdagsággal és itt-ott még mindig átütő fatalista életszemlélettel adja vissza az ucca és a gyűlések légkörét. A Casas Viejas-i esztelen anarchista lázadás véres elnyomásáról szóló riportja: *Falu, ahol bünt követtek el; A Százfejű éjjel* fantasztikus temetői beszélgetések a mult kisértetei közt; a *Közrend* saját élményei alapján megírt börtönbeszélése az író fejlődésének újabb termékei. Sender tavaly részt vett az asturiai harcokban; még meg sem írhatta, hogy ottan mit látott s újból a harc forgatagába vetette a most duló ellenforradalmi felkelés.

Sender megjegyzi valahol, hogy legtöbb regényalakja élő ember s hogy akár össze is hozhatná egymással őket barátságos beszélgetésre. Sajátmaga is ott van minden művében. „Könyvem itt-ott zavarosnak, lazának tűnik. De ha az olvasó megérti és megérzi, hogy mit akarok, úgy el kell ismerje módszerem logikusságát, mert a káosznak is megvan a logikája” — írja Sender a „Hét veres vasárnap” előszavában. S valóban ez az író, akinek kozmikus életérzése oly' hatalmas, hogy a társadalmi küzdelmeket alkotó kapcsolatba hozza a természet erőivel s műveiben nemcsak élő embereket, hanem a szélvihart, a csillagokat, a holdat és az erdőket is szerepelteti, a spanyol zürzavart egyedül megoldó erők rendezető s harcos művészi kifejezője és formálója. Márk Viktor

IRODALMI TERMELÉS ÉS KÖNYVNAP SZLOVENSZKÓN. Az érsekújvári Tavasz Parlament kezdeményezésére a szlovenszki magyar kulturális munkások és kulturszervezetek szeptember 26.-28.-ig Szlovenszki és Kárpátalja nagyobb magyar lakta városaiban, nevezetesen Pozsonyban, Érsekújvárott, Komáromban, Ipolyságon, Losoncon, Rimaszombatban, Rozsnyón, Kassán, Ungvárott, Beregszászon és Munkácson könyvnapot rendeznek. A könyvnap célja az értékes magyar irodalmi termékek terjesztésén és az írók gazdasági megsegítésén túl egyelőre meglehetősen homályos. Történtek ugyan utalások erre nézve néhány napilapban, de a könyvnap megrendezésének tulajdonképpen indítóokát és rendeltetésének igazi lényegét, úgy látszik, mégsem jelölték meg. A szempontok, melyek szerint a könyvnapon árusításra kerülő könyvek kiválasztását a rendezőbizottság megejtí, ugyancsak ismeretlenek. A rendezőség ugyanis a könyvnap lebonyolításának technikai és elvi jelentőségű módozatait nem hozta nyilvánosságra. A csehszlovákiai magyar sajtó azonban már hetek óta foglalkozik a kérdéssel, élénken latolgatja a

könyvnap esélyeit és elvi meg gyakorlati szempontú megjegyzéseket tesz a könyvnap megrendezésével kapcsolatban. Nem érdektelen ezeket a különböző pártállású megjegyzéseket és hozzászólásokat szemügyre venni.

Az ellenzéki magyar pártok Prágában megjelenő napilapjában, a Prágai Magyar Hírlapban Szvatkó Pál meglehetősen pesszimiztikusan ír a szlovenszkói magyar irodalmi termékekről és ilyen megállapításokat tesz: „A szlovenszkói könyvnapnak sok értelme nincs, ha csak szlovenszkói könyvet dob piacra, helyesebb volna, ha a rendezők a magyar könyv egyetemes ünnepévé avatnák a tervezett vásárt s általában a magyar könyv propagálására fordítanák a rendelkezésre álló agitációs erőt.” Majd kissé odébb: „Egyedül gyengék vagyunk s ha egyedül jelenünk meg, a könyvnap kényszeredett lesz, a közönség fanyalagva veszi majd kezébe az itteni könyveket, melyeket hallomásból úgyis ismer... Mi nem tudunk eleget adni.” (P. M. H. 1936 aug. 9.)

Érthetetlen ez a sötétenlátás és a közmondásos újságírói jóléretsültséget cáfoló értesületlenség. Erre nézve nagyon helyesen jegyzi meg Dókus Dénes: „...a szlovenszkói könyvnapot az 1929-ben fiaskóval végződött akció óta konkrét formában első ízben a Kisebbségi Társaság, illetve a Tavaszi Parlament vetette fel és már akkor megállapodás történt arra nézve is, hogy a könyvnap jellege egyetemes legyen, meg nem feledkezve természetesen a sajátosságos szlovenszkói magyar kulturádekekről sem... Ha sikerül így, ilyen szempontok szerint megrendezni a szlovenszkói könyvnapot, — erkölcsileg többet fog érni a budapestinél, amely a legjobb akarat mellett sem volt nevezhető egyetemes magyar könyvnapnak.” (Magyar Nap, 1936 aug. 11.) A kiszivárgott hírek szerint a rendezőség valóban úgy határozott, hogy a könyvnap sátrakban kaphatók legyenek a szlovenszkói könyveken kívül a magyarországi, erdélyi és vajdasági írók legjobb és legrepresentatívabb kötetei is. Mire való tehát Szvatkó Pál részéről a nagy vaklárma? És mi célt szolgál továbbá a P. M. H. cikkirójának az a becsmérlő és lekicsinylő véleménynyilvánítása a szlovenszkói magyar irodalomról? Különösképpen most, amikor a szlovenszkói magyar könyvtermésnek oly' biztató és értékben bővelkedő szakaszához jutottunk? Tavaly ősz óta oly sok felfigyeltető könyv látott napvilágot Szlovenszkón, sőt a szlovenszkói könyvek, mint néhány évvel azelőtt az erdélyiek, most végre Budapestre is betörték. Valóságos zajlása indult meg a szlovenszkói magyar könyvtermésnek. Az évek óta tespedő és legnagyobb részét a dilettantizmus jegyében álló szlovenszkói magyar irodalom tuljutott a kezdeti nehézségeken. Ha eszmei és esztétikai szempontból még sok ugyan a kívánni való, mégis örömmel kell leszögezni, hogy megindult a kikristályosodási folyamat és sok igéretes jelét látjuk a haladó írófront számbeli és minőségi megerősödésének.

A budapesti Franklin-Társulat kiadásában megjelent szlovenszkói könyvek között természetesen hiába keresnők a következetesen haladó írók munkáit. Naivitás volna ez tőlünk. Mégis meglep bennünket, hogy a kifejezetten jobboldali írók munkái között például egy Szenes Piroška könyve is megjelenhetett s a prózai anthológiában a szocialista Selyeyi József és Morvay Gyula nevével találkozunk. Hogy Barta Lajos, Kaczér Illés vagy Szucsich Mária nevét hiába keressük, azt inkább az ottani politikai viszonyoknak kell betudnunk, mint talán elfogultságnak vagy önkényes kirekesztésnek. Hiszen a Franklin Társulat szabadelvűségében már odáig ment, hogy a szlovenszkói sorozat kötetei között Milo Urban: Zivy bic (Élő ostor) című regényét, a háború alatti szlovák fa-

lú szociális keresztmetszetét is ki akarta adni magyar fordításban s szándékától csak azért állt el, mert politikai szempontból egyelőre veszélyesnek tartotta a mű megjelenését.

Ám a Csehszlovákiai Magyar Tudományos Irodalmi és Művészeti Társaság, népszerű nevén: a Massaryk-Akadémia kiadásában megjelenő 12 kötet szerzői között is hiába keressük példának okáért egy Barta Lajos nevét, mégis örömmel vesszük tudomásul, hogy a kiadott művek zöme olyan íróktól származik, akik a haladó írófront tagjai között foglalnak helyett. Elég, ha csak Morvay, Ilku, Sellyei és Szabó Béla munkáira utalunk.

Amint látjuk, a jobboldali sajtó aggodalma alaptalan és csak akkor értjük meg, ha a szlovenszkói jobboldali írók munkáit mérlegeljük. Azok, bizony, legnagyobb részt a dilettantizmus jegyében fogantak és még az esztétikai szempontú kritika szemszögéből is „könnyűnek találhatnák”.

De túl a hírlapi csatározásokon és kávéházi vitákon, melyeket a könyvnap előkészületek kavartak fel a szlovenszkói irodalmi körökben, le kell szögeznünk, hogy a szeptember hónapban rendezendő magyar könyvnap csak akkor fogja betölteni igazi hivatását, ha a rendezők minden irodalmi kotérián és egyoldalú klikk-beállítottságon felülemelkedve alapos esztétikai és irodalomkritikai szempontu megrostálás után állítják össze az árusítandó könyvek, folyóiratok és egyéb sajtótermékek jegyzékét, ha az irodalmi termékek összeválogatásánál megfelelő arányban helyet biztosítanak a könyvnap sátrak polcain a szlovenszkói könyveken kívül a kvalitásos magyarországi, erdélyi és vajdasági könyveknek és ha a könyvnapról számúznak minden olyan sajtóterméket, mely a haladás meggátálása céljából jött létre. Ha ezt a rendezőség ügyes és körültekintő munkával képes megvalósítani, a könyvnap sikere mind anyagi, mind erkölcsi szempontból biztosítva lesz.

Sándor László

„SZERVEZETT NEMZETTÁRSADALOM” KÉTFÉLE NÉZETBEN. AZ

új magyar rendiség hivei írják a *Hitel* második számában: „A magyar népközösség érdeke... mindenekelőtt a szervezett nemzetársadalom kiépítése s ezért a magyarság legsürgősebb feladata: kutatni a szervezkedés módjait és lehetőségeit, hogy e lehetőségeknek... megfelelően ellenállóvá építhessük nemzetéletünket. S bár a szervezés szükségének kérdésében aligha lehetne különbség, mégis támadások érték lapunkat hangoztatása miatt.” A lap szerkesztői sietnek kijelenteni, hogy a demokráciaellenesség és a fasizmus vádja „alighanem tévedésen vagy megtévesztésen alapszik.” Ha méltatták is előző számukban Hitlert és Mussolinit, ez csak azért történt, hogy „a nagy világáramlatok tárgyilagos vizsgálata” alapján felismerhessék „életünknek azokat a belső... törvényeit, melyek nem kívülről, külső országokból, de nem is benn, tőlünk idegen néptől ránkényszerített parancsok, hanem normák, melyek itt, küzdelmeink közepette alakulnak ki.”

Sokkal reálisabban hangzik már mindez, mint az az egetostromló célkitűzés, amit Albrecht Dezső a *Hitel* első számában hirdetett. Negyedévvél ezelőtt még így fejezték ki magukat: „Az újból pozitív tartalommal telített magyar lelkiség megteremtése a romániai magyarság feladata”, s az imperialista vágyfantázia szárnyain Neohungáriához jutottak el. Egy „privilegiumokra támaszkodó” nemzet „dunamedencei missziós tudata” forrt akkor bennük s az Árpád-házi királyok és az Anjouk dinasztikus terjeszkedő politikájában keresték fasizmusuk ideológiai megalapozását. A *Hitel* új számában már nem ismétlik meg a nyílt támadást a francia forradalom demokratikus eszméi ellen s azt

sem mondják már: „Merjünk nagyok lenni!” Negyedév alatt annyit mégis megtanultak Hitelék, hogy lóhátról nem lehet beleszólni a romániai magyarság szellemi életébe. Jóval szerényebbek lettek, kutatásról, tárgyilagos vizsgálatról beszélnek s egyszeribe a reális transzilvánizmus belső törvényeit emlegetik.

Mondtakunk sem kell, hogy Hitelék színeváltozása, a leegyszerűsödött magatartás, amennyivel behizelgőbb, annyival veszedelmesebb is. „Ugy változni, hogy átmentsük önmagunk lényegét, külső alkalmazkodással fedni a *változhatatlan* lelket” — írja egyhelyütt Albrecht s ezzel a módszertani vallomással a Hitel reálisabb képének titkát árulja el. Miután a lélek, az ideológia eleve (ők azt mondják, Bölcs Leó óta) „változhatatlan”, szó sem lehet elfogulatlan kutatásról, frázis a tárgyilagosság emlegetése és semmi sem áll tőlük távolabb, mint a kisebbségi magyar valóság törvényeinek, a kívülük adott dolgok logikájának felfedése. Nézzük csak meg közelebbről az előtérbe tolt reálpolitikai jelszót, a „szervezett nemzetársadalom kiépítésé”-t! A kisebbségi magyarság önvédelmi szervezkedésének szükségessége természetesen vitán felül áll, nem is a Hitel hirdette ezt legelőször. Ami azonban vitát válthat ki s amiért „támadás” is járhat, az a magyarság megszervezésének elve és terve, miéjtje és mikéjtje.

A népszervezés kulcsa a Hitel új számában is változhatatlanul az új nemzeti vezetőréteg. A demokráciellenesség vádjával szemben nyomtákosan kijelentik, hogy „az új nemesség *független az osztályoktól*, mindenkit magábatömörít, akiben megvan a közösségi munkára való hajlam és képesség.” Itt tehát némi demokratikus engedékenység, vagy, hogy az ő belátásos szavukkal éljünk, kisebbségi reálpolitika mutatkozik. Megtudjuk, hogy nemcsak mágnás, birtokos, pap, tanító, ügyvéd, orvos, kereskedő, iparos és gazda tartozhatik az új vezetőosztályba, mint az első számban, hanem lehet új nemes az egyszerű földmunkás, zsellér, béres, sőt bizonyára még az ipari munkás is, ha képes és hajlamos „közösségi munkára”. De mi a magatartása az új feudalizmus reálpolitikusainak azzal a történelmi ténnyel szemben, hogy a kollektív bajjaink és munkabírás korántsem egyes egyénekben mutatkozik csupán, hanem a feltörekvő nép, a dolgozó osztályok sajátja is? *Pongrácz Kálmán* Debrecenből írja a Hitelnek: „Szekfü Gyula helyes megállítása szerint új vezető réteget kell nevelnünk a mai némileg *feltalokodó*, bomlasztó vagy igazi történelmi érdekeink iránt érzéketlen osztályok helyett.” A magatartás minden kétséget kizár. Albrechték új nemessége nemcsak, hogy „független” akar maradni a magyar dolgozó osztályoktól, munkásságtól, parasztságtól, kispolgárságtól, hanem egyáltalán gátat is akar rakni a magyar nép „feltalokodása” elé.

Milyen értelemben beszélnek akkor mégis — nemzetszervezésről, népközösségről? Közelebb jutunk a fasiszta gondolatmenet megértéséhez, ha elolvassuk Albrecht „reálpolitikai” programját: „A gazdasági szervezés előtt két nagy feladat áll: egyik a városi, csak részben termelő, inkább fogyasztó rétegek megszervezése, a másik a falusi agráralkosságé. Az első a maga összetett voltában, ellentétes és széthúzó érdekeivel, ma még áttekinthetetlen szövevényeivel — bár fontossága nyilvánvaló — bizonyára egy *későbbi*, fejlettebb kisebbségi életszervezet feladata marad, míg a második a maga sürgető és parancsoló szükségével a kisebbségi futam *első* körének a feladata, jóformán minden további munkának alapja.” Honnan nézi Albrecht a kisebbségi magyarságot, hogy így ítél, felülemelkedve a reáliákon, az eddig történetben, a mar egybegyűlt közösségi erőknél és felsorakozott szervezeteken? Mi-

lyen magas polc az, ahonnan a veszélyeztetettebb, de egyben jobban is szervezett városi magyarság, százezernyi magyar munkás és kisiparos oly sommásan elintézhető s „a kisebbségi futam körei” oly biztonsággal oszthatók be, egy a másik *után*? Albrecht a kisebbségi magyarság gazdasági szervezésénél egyszerűen számításba sem veszi, hogy új nemesség nélkül is létrejönnek, élnek és fejlődnek munkásérdekvédelmi szakszervezetek vagy kisiparosok, kigazdák szövetkezetei. (Politikai téren sem vesz tudomást Albrecht a Magyar Párt helyenkint valóban demokratikus tömegalapokon nyugvó tagozatairól, a szociáldemokratákról vagy a Magyar Dolgozók Szövetségéről.) Ez a „realizmus” nem a dolgok valóságából kiinduló tapasztalati következetesség, de legfeljebb stratégiai szemlélődés egy légi eszményképnek a dolgokra kívülről való rákényszerítése érdekében.

Albrecht felülnézetből itél, egyelőre homályban tartott, előttünk azonban korántsem ismeretlen célok vágyálmokban fogant irreális kiindulási pontjából. Stratégiai realizmusa természetesen még a falusi agrárlakosság gazdasági megszervezését sem gondolja komolyan, hiszen, ha a földművesnép tényleges érdekeiből indulna ki, akkor a városi fogyasztók megszervezése s az őstermelést nagymértékben foglalkoztató, az elsodródó falusi rétegeket pedig magához rögzítő és átalakító gyáripari termelés szociális vonatkozásainak rendezése, egy szóval: a város-komplexum világért sem volna számára „későbbi” feladat. Egyszerűen az elmaradtabb falusi lakosság könnyebb befolyásolhatóságáról van szó a „reálpolitikai” felmérésben, szemben a városi magyar nép fejlettebb demokratikus öntudatával és szervezettebb osztálytörekvéseivel. A szervezett nemzettársadalom idealista módra *felülről lefelé* elképzelt kiépítése egy pontban sem találkozhatik a kisebbségi tömegek öncélú szervezkedésével, mert ennek a fikciókból indult „építés”-nek a célja is túlmegy a kisebbségi magyarság reális önérdelkein.

Ha mond is olyasmit Pongrácz *A népi és európai gondolatj* című cikkben, hogy „nemcsak a földművességet, de ipari proletariátusunkat is fel kell emelni és beépíteni a nemzeti szervezet épületébe”, akkor ott van a magyarázat is, hogy miért van erre a totális nemzetszervezésre szükség: „a magyarság európai és dunavölgyi *küldetésének* betöltése céljából”. Itt rejlik a nemzetszervezés, a népközösség fasiszta értelme. A missziós öntetszelgés egy lelki húron pendül a kiváltságos urhatnomsággal. Ha „küldetés” a kiindulási pont, impérium a cél. Az új nemesség szervezte katonás nemzettársadalom végzetes magyar katasztrófa politika eszköze. Bárcsak felismernék ezt a Hitel fiataljai is!

A kisebbségi magyarság önvédelmi szervezkedése természetesen nemcsak vágyfantaszták játéka, de reális cél is lehet. Hiába akarja eszmeileg kisajátítani a Hitel a demokratikus romániai magyar új nemzedék hagyományos folyóiratát, hiába fogalmazza meg vele szemben felháborodását, úgy, hogy „egy inkább jobboldalinak nevezhető folyóirat is fasiszmust szimatolt körülötte” — a *Fiatalok* oldalain mégis ezt olvassuk László Dezső tollából: „Minden erőnkkel mellette vagyunk minden olyan változásnak, ami végső gyökerében is innen Transzilvániából indul és ami minden más tekintet nélkül első sorban kisebbségi sorsban élő népünkért történik, ami annak *alulról felfelé való gazdasági, művelődési és társadalmi megszervezéséért és erősítéséért* folyik. Azokat a vezetőket, akik ezt eddig nem tudták megtenni, menti az idő, de egy új őrség már semmiképpen sem indulhat más programmal, mert ezt az általunk láttatott alulról felfelé történő megszervezést tovább odázni nem lehet, elódázni vagy ismét kitolni végzetes bűn és halálos merény-

let a kisebbségi magyarsággal szemben." A kisebbségi magyar nép „alulról felfelé történő megszervezése” a mi nyelvünkön a dolgozó néposztályok demokratikus szervezkedését jelenti s azt az értelmi szolgálatot, amellyel ebben a tömegfolyamatban a magyar intelligencia a magyar nép szociális öntudatraébredését és történelmi feltörekvését támogatja — külön kasztprogramok és uralmi hátsógondolatok nélkül. De ha konkrétan is fogalmazzuk meg a közös demokratikus célt, az kétségtelen előttünk, hogy a „szervezett nemzetársadalom” vitájában a Hitel „történelmi gondolat”-ával szemben a *Fiatalok* gárdája történelmi haladást képvisel.

Balogh Edgár

UJ JIDIS FOLYÓIRAT ROMÁNIÁBAN. A cionizmus által terjesztett zsidó nacionalizmus körül folyó viták a magyarul olvasó közönség érdeklődésében egészen háttérbe szorították a zsidó népi élet kulturális és művészi jelenségeit. Holott nem csak tőlünk keletre, Lengyelországban, Ukrajnában, nem csak az Egyesült Államok nagy zsidó centrumaiban, hanem Romániában is a zsidó lakosság nagy része a jidis nyelvben él és alkot olyan kulturális értékeket, amik a mondvacsinált zsidó nemzetiesség termékletlenségével szemben, a történelmi folytonosság és egy, szegénysége és szorongatottsága ellenére is életerős és alkotó népi közösség termékei.

Ennek az élő zsidó közösségnek nagy multra visszatekintő szervezete a besszarábiai kulturmozgalom, kulturligájával, iskoláival, esti kurzusaival és könyvtáraival. De a zsidóság népi jellegüket megőrzött tömegei nem csak Besarabiában élnek, hanem Bucovinában, Moldovában s Maramuresben is, — és, az elmúlt években, úgy ahogy a magyar munkásokat az ország fővárosába csábitották a nagyobb kereseti lehetőségek, úgy tódultak oda a zsidó dolgozók jelentős tömegei is. Az ilyen belső vándorlásnak és a zsidó lakosság súlypont eltolódásának jele az, hogy míg eddig a jidis nyelvű folyóiratok főképp az új országrészekben jelentek meg, addig már tavaly jidis hetilap látott napvilágot Bucurestiben és a fiatal zsidó költők és írók szintén ott indították meg az idén új havi folyóiratukat.

J. Sternberg, a román színpadokról ismert kitűnő rendező és J. Bikl köré csoportosult a *Sajbn* (Kirakat) című folyóirat főkép' fiatal költőkből álló gárdája. Az élő zsidó irodalom terjesztése a jidis kulturának a tavalyi írókongresszus szellemében való megvédése, az összes haladó erők egy zsidó kulturfrontba való összefogása, a valósággal józanul számoló kulturpolitika s a realizmust a jidis költészetben hagyományos szociális érzékenységgel párosító költői irányzat megteremtése: — ezek azok a célkitűzések, amik a *Sajbn* eddig megjelent három számában megnyilvánulnak. A folyóirat cikkei közül kitűnnek J. Bikl zamatos népies-séggel, a mai zsidóknál csodálatosképpen ritka józansággal s polemikus kedvvel írt, különböző népi problémákat feszegető tanulmányai.

J. Sternberg Heine-megemlékezése a költő, a polgár és a zsidó Heine portréját rajzolja meg a modern zsidó eszmélkedés megvilágításában. H. Rivkin, M. Szekcier, H. Rabinsohn, I. Lerner versei a *Stetl* (kelet európai zsidó városka) és a modern metropolis ellentétes élményeit éneklik meg az új generáció cselekvő átélésével. A *Sajbn* második száma *Eliezer Steinberg*, az 1932-ben tragikusan elhunyt romániai zsidó meseköltő néhány eddig ismeretlen versét és példázatát közli.

Csehi Gyula